

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Юлія Дацько

Львівський національний університет імені Івана Франка

(вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000)

Проаналізовано проблему педагогічної практики студентів, яка займає значне місце у формуванні професійних якостей майбутнього педагога та є важливою ланкою між оволодінням новітніми методичними технологіями навчання іноземної мови і майбутньою викладацькою роботою. Розглянуто завдання, зміст і функції педагогічної практики. Наголошено на важливості психологічного чинника студентської практики.

Ключові слова: завдання, зміст, функції, навчальна робота, позакласна робота, дослідницька робота.

Поступова інтеграція України до європейського освітнього простору висуває нові вимоги перед вітчизняною системою освіти, серед яких найбільшого значення набуває удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. У формуванні педагогічної техніки та майстерності виняткова роль належить педагогічній практиці. Вона обумовлена загальними завданнями формування особистості учителя іноземної мови та тими специфічними можливостями, які практика може забезпечити як особлива форма професійного навчання, на відміну від усіх інших форм навчальної роботи. Саме педагогічна практика збільшує самореалізацію майбутніх учителів, мобілізує особистісний потенціал та виявляє приховані здібності студента. У процесі практики відбувається інтенсивне ознайомлення з усіма аспектами майбутньої роботи, проявляється критичне та осмислене ставлення до дисциплін, що вивчаються, включаються механізми педагогічної рефлексії, формуються основи професійної самооцінки.

Педагогічна практика студентів IV курсу факультету іноземних мов має свої особливості. Її специфіка полягає у тому, що вона носить *комплексний характер*, який вимагає від студента мобілізації та застосування усіх набутих знань, умінь і навичок по обраній спеціальності, загальній ерудиції, а також індивідуальних здібностей. Педагогічна практика спрямована на те, щоб розвинути у студентів вміння навчати іноземної мови у навчально-виховних закладах на базі сформованої у них іншомовної компетенції та знань основ теорії методики, педагогіки, психології, вміння поєднувати теоретичні знання майбутніх учителів з практичною діяльністю навчання учнів; забезпечити практичне пізнання студентами закономірностей професійної діяльності та опанувати способи її організації, вміння вирішувати конкретні методичні завдання згідно з умовами педагогічного процесу; виховати у студентів потреби систематично поновлювати свої знання і творчо застосовувати їх у практичній діяльності. Це ставить студента перед необхідністю:

1. Формувати вміння проводити уроки з використанням сучасних методів і прийомів навчально-пізнавальної діяльності, тобто:

а) складати плани-конспекти як окремих уроків, так і серії уроків за темою;
б) визначати конкретні цілі, завдання та етапи кожного уроку;
в) обирати ефективні прийоми досягнення поставлених цілей на кожному етапі уроку;

г) визначати типи вправ і послідовність їхнього виконання відповідно до етапів опанування мовленнєвими навичками та вміннями, а також з урахуванням труднощів навчального матеріалу і рівнем підготовки учнів;

д) використовувати реальні та проектувати навчальні мовленнєві ситуації, а також відповідний щодо них мовленнєвий матеріал для сприймання і засвоєння мовних явищ, які вивчають; творчо застосовувати їх у мовленнєвій діяльності;

е) проектувати та створювати потрібні наочні посібники для проведення уроків.

2. Розвивати вміння проводити виховну роботу на базі вивчення іноземної мови, а саме:

а) реалізовувати загальноосвітній, розвиваючий і виховний потенціал мовленнєвого матеріалу уроку;

б) формувати та розвивати інтелектуальну, емоційну сфери особистості учня, його пізнавальні інтереси на матеріалі іноземної мови;

в) вирішувати засобами іноземної мови завдання морального, культурного, естетичного виховання учнів;

г) складати план позакласної роботи з іноземної мови;

д) складати план і сценарій позакласного заходу з іноземної мови.

3. Формувати вміння проводити науково-дослідницьку роботу:

а) вивчати ставлення учнів до предмета й виявляти рівень сформованості мовленнєвих навичок і вмінь учнів за завданням викладача;

б) проводити методичний аналіз мовного матеріалу з метою прогнозування можливих труднощів його засвоєння учнями та добору оптимальних шляхів попередження помилок;

в) проводити спостереження та аналіз відвіданих уроків з опорою на схему або вузькоцільове завдання;

г) спостерігати, аналізувати та узагальнювати досвід учителів, студентів-практикантів, використовуючи ефективні прийоми та форми у практиці своєї роботи;

д) вивчати методичну літературу й теоретично осмислювати навчальний процес у формі виступів на методичних семінарах, а також удосконалювати свою роботу, використовуючи описані в літературі нові форми та прийоми роботи.

Комплексний характер педагогічної практики не лише не виключає, але й передбачає відносно самостійне навчання студентів окремим видам педагогічної діяльності (навчальної та виховної) в органічній єдності. Адже навчити одразу, миттєво, усій системі роботи практично неможливо. Для більш раціонального планування та обліку роботи студентів у змісті педагогічної практики виділяють такі сфери педагогічної діяльності студентів, як:

а) навчальна робота;

б) позакласна робота з предмета;

- в) робота помічником класного керівника;
- г) дослідницька робота.

Кожен вид роботи розглядають як відносно самостійний об'єкт навчання майбутнього вчителя іноземної мови. Двома першими видами роботи традиційно керує університетський викладач іноземної мови та шкільний вчитель-методист, які покликані надавати методичну допомогу, оцінювати рівень сформованості професійних умінь і навичок та здійснювати контроль за виконанням студентами-практикантами індивідуальної програми професійного зростання. Навчання студентів виконанню функцій класного керівника здійснює викладач кафедри педагогіки університету. Безперечно, такий розподіл обов'язків є умовним, оскільки усі перелічені вище види діяльності студента-практиканта тісно взаємопов'язані. Водночас кожен з них має свою специфіку.

Передусім розглянемо зміст навчальної роботи студента-практиканта, яка складається з таких видів діяльності:

- а) ознайомлення зі специфікою школи певного типу (загальноосвітньої, ліцею, гімназії та ін.);
- б) планування навчально-виховного процесу, проведення уроків і позакласних заходів іноземною мовою;
- в) проведення методичного аналізу та прогнозування можливих труднощів засвоєння матеріалу підручника та навчальних посібників;
- г) відвідування та аналіз уроків і позакласних заходів;
- д) участь у підсумкових заходах з педпрактики. Обов'язковими компонентами діяльності студента-практиканта є аналіз та оцінка ефективності своєї роботи як на уроці, так і після нього шляхом порівняння отриманих результатів з накресленою метою уроку. Отримані дані беруть до уваги при плануванні наступних уроків.

Позакласна робота студента-практиканта налічує і такі компоненти:

- а) вивчення системи роботи вчителя іноземної мови, спрямованої на формування в учнів зацікавлення до іноземної мови;
- б) оволодіння вміннями виховання учнів на уроці засобами іноземної мови;

в) опанування знань і вмінь з питань підготовки та проведення позакласної роботи з іноземної мови: тижнів іноземної мови, бесід, конференцій, диспутів, вечорів, екскурсій; випуск радіогазет, стіннівок іноземною мовою.

Дослідницька робота студента-практиканта передбачає:

- а) вивчення наукової літератури;
- б) узагальнення досвіду викладання іноземної мови у певній школі;
- в) наукові спостереження, проведення елементів експериментального дослідження за темами курсових та майбутніх дипломних робіт.

Важливою ділянкою практики є виконання творчих завдань, які стимулюють дослідницький підхід до професійної діяльності, оскільки на прикладі поглибленого аналізу однієї з проблем навчання іноземної мови студенти легше долучаються до педагогічного процесу. Творча робота сприяє формуванню комплексу умінь – обрати проблему, сформулювати завдання, обґрунтувати шляхи вирішення, проаналізувати з науково-теоретичних позицій.

Виходячи з завдань та змісту педагогічної практики, сучасні науковці [1; 2; 3; 4] виокремлюють такі її функції: *адаптаційну* (студенти не тільки знайомляться з різними типами навчально-виховних закладів та організацією роботи в них, але й звикають до ритму педагогічного процесу школярів, починають орієнтуватись у системі внутрішньошкільних стосунків і зв'язків); *навчальну* (отримані в процесі теоретичної підготовки знання перевіряють практично, тобто знаходять втілення у діяльності студента-практиканта; відбувається процес вироблення основних педагогічних умінь і навичок, формування педагогічної свідомості); *виховну* (студент повинен виробити в собі почуття відповідальності до виконання своїх обов'язків); *діагностичну* (студент має реальну можливість оцінити свій емоційний стан при спілкуванні з дітьми, вчителями, батьками, адміністрацією). Виконання усіх цих функцій вимагає від майбутнього вчителя не лише спеціальних знань, але й умінь, які формуються в конкретній педагогічній діяльності. Отож головним завданням педагогічної практики є розвиток у студентів організаційних і комунікативних умінь та навичок, а не просто проведення певної кількості уроків і позакласних заходів.

Отже, уміння знаходити певні методи та прийоми навчання відображає лише одну зі сторін діяльності студента-практиканта, а саме - підготовчий етап у вирішенні завдання. Практика засвідчує, що успіх навчання визначається не лише правильним плануванням, але й умінням організувати виконання та коректування складеного плану під час уроку з урахуванням непередбачених обставин. Організаційна діяльність вчителя є не лише реалізацією на практиці планів вчителя, але й умовою більш цілеспрямованого планування. З іншого боку, відомо, що управління процесом навчання вчитель здійснює не прямо, а опосередковано, через навчальну ситуацію, в якій він представляє навчальний матеріал як об'єкт пізнання та засвоєння. Отож перед плануванням та проведенням уроку, студент-практикант повинен вивчити та взяти до уваги головні чинники навчальної ситуації.

У методичній літературі вирізняють два типи чинників навчальної ситуації:

а) чинники, що існують незалежно від вчителя (наповненість класу, готовність учнів до уроку, їхній емоційний стан);

б) чинники, які вчитель може змінювати залежно від мети уроку (навчальний матеріал, його дозування та способи методичної організації; час, який має вчитель; використання наочних і технічних засобів; відношення учнів до предмета та до самого вчителя).

Лише володіючи результатами аналізу навчальної ситуації, практикант може накреслити мету майбутнього уроку або системи уроків і розпочати до планування навчального процесу. Важливим компонентом етапу планування є вміння передбачити труднощі учнів, подивитись на заняття їхніми очима. Цей психічний процес – педагогічне прогнозування – впливає на успіх уроку загалом та окремих його етапів. Неадекватний аналіз та оцінка чинників ситуації можуть підштовхнути до вибору помилкових дій і до методичних помилок. На уроці вчитель перевіряє об'єктивність своїх планів, їхню відповідність умовам навчання і робить практичні висновки для подальшої роботи, визначаючи сфери більш ефективного використання відомих йому методів та прийомів.

Трапляється, що студент знає, як треба діяти у тому чи іншому випадку, однак не може цього зробити, оскільки не володіє достатньою мірою педагогічною технікою та організаторськими здібностями. У свою чергу, організаторська діяльність студента-практиканта з виконання накресленого плану уроку може бути успішною лише у тому випадку, коли він/вона вміє встановити певні відносини з класом загалом і з кожним учнем зокрема, а також між учнями, пробуджувати їхній інтерес до пропонованих видів навчальної діяльності, об'єктивно та своєчасно оцінювати та коректувати їхні дії.

Організаційна діяльність студента-практиканта на уроці іноземної мови має не лише виховну, але й навчальну спрямованість, оскільки організація та регулювання навчального процесу, встановлення та підтримання відповідних відносин студента з класом здійснюється на іноземній мові. Все це пред'являє особливі вимоги до студента-практиканта як в області знання іноземної мови, так і в області методики її викладання. Відповідно, організаційний напрям педагогічної діяльності студента-практиканта не можна виключати з методичної підготовки вчителя іноземної мови, оскільки без володіння ним не можна домогтись творчого застосування методичної теорії у практиці навчання.

На жаль, існуюча система психолого-педагогічної підготовки у вузі не спрямована на формування комплексу професійно значущих якостей особистості, які і забезпечують високий рівень професіоналізму майбутніх учителів іноземної мови. Досвід ілюструє, що озброєння молодого педагога теорією навчання іноземній мові ще не вирішує проблеми його педагогічної майстерності. Вона приходить лише у тих випадках, коли методична теорія буде успішно адаптована до тих умов, в яких молодий вчитель працюватиме. Під адаптацією розуміємо *творче використання* методичної теорії для вирішення практичних завдань. Методичні знання надають діяльності студента-практиканта певну спрямованість і відкривають перед ним можливість для творчого вирішення методичних завдань. Використання цих знань у реальних умовах навчання часом викликає певні труднощі у практиканта і вступає у протиріччя з дійсністю. Різноманітні педагогічні чинники – рівень підготовки

учнів, їхні вікові та індивідуальні особливості, особисті якості студента-практиканта, мета навчання – настільки видозмінюють умови навчання, що практикантові необхідно так пристосувати свої прийоми і способи роботи, щоб та чи інша закономірність в опануванні іноземною мовою проявилась у певних конкретних умовах.

Жоден університетський викладач методики навчання іноземній мові не в стані підготувати своїх студентів до вирішення всіх проблем. Проте кожен викладач у процесі навчальної взаємодії може моделювати досить широкий спектр проблемних завдань, формувати базові рефлексивні вміння, пов'язані з визначенням умов конкретних ситуацій для того, щоб студент-практикант умів швидко відреагувати на реально виникаючі ситуації, створити певну систему атмосфери взаємовідносин на уроці та в позакласній діяльності, демонструвати власну готовність до взаємодії та вирішення будь-яких проблем на конструктивній основі або ж бажання вчитись цьому. На думку Г. О. Нагорної, невміння студентів приймати самостійні рішення в нестандартних умовах, висловлювати незалежні в тих чи інших ситуаціях думки, прогнозувати результати взаємодії з колективом чи особистістю є проблемою у справі виховання педагогічних кадрів. Тенденція вузівської підготовки, спрямованої на накопичення знань у майбутніх вчителів, і недостатнє їхнє практичне застосування у навчальному процесі на педагогічній практиці породжує недоліки в подальшій роботі [5, с. 16].

Підготовка майбутніх вчителів до професійної роботи – це доволі складний і тривалий процес, в результаті якого формується певна модель такої готовності. Наприклад, у дослідженні А. Ф. Линенко структура готовності до педагогічної діяльності складається з чинників особистісних і процесуальних. У цю модель автор зачисляє: педагогічну самосвідомість, ставлення, інтерес до педагогічної діяльності і потребу в ній, мотиви діяльності, педагогічні здібності, знання предмета і способів діяльності, навички та уміння, професійно-значущі якості майбутнього педагога [6, с. 58].

Свідоме використання студентами-практикантами спеціальних знань з предмета, а також методичної та педагогічної теорії в процесі навчання є лише

основою для формування педагогічних умінь та навичок. Самі ж уміння та навички формуються в результаті подолання труднощів у використанні різноманітних прийомів, методів і засобів навчання. Власне так у педагогічних уміннях проявляється здатність студента застосувати теоретичні знання на практиці, відображається єдність теорії та педагогічної практики. Отож рівень володіння педагогічними вміннями повинен бути одним з основних критеріїв в оцінці педагогічної практики студентів.

Аналіз чинних інструкцій та програм педагогічної практики [7, 8] засвідчує їхню переважну орієнтацію лише на процесуальний бік: регламентація необхідної кількості самостійних уроків; перелік основних видів діяльності, до яких необхідно долучитись студентам-практикантам; форма і порядок звітності тощо. Це веде до формалізму в роботі як студентів (просте відтворення навчально-методичних настанов без стимулювання творчості і самоаналізу), так і методистів (відвідування занять студентів-практикантів переважно з метою контролю, оцінювання результатів практики з огляду на обсяг виконання програмних вимог). Тим самим нехтується змістовно-психологічний чинник педпрактики, її функціональний потенціал у процесі особистісного зростання майбутнього педагога: активізація життєвої позиції, виховання у нього таких якостей, як комунікабельність, тактовність, критичність тощо. Тобто, педагогічну практику необхідно розглядати і як соціально-психологічну царину професійного випробування студента. У цьому ракурсі важливо звернути увагу на фактор „ситуативної тривожності” студентів, що був об’єктом дослідження В. І. Юрченка [9].

Перед початком педагогічної практики одним з джерел тривоги та переживань студента-практиканта можуть бути настанови на очікувані труднощі під час практики. Вони формуються у студентів на основі попереднього досвіду роботи з дітьми, суб’єктивної інтерпретації інформації, що надходить від старшокурсників, а також орієнтації на неї шкільних і факультетських методистів.

У процесі педагогічної практики студенти насамперед адаптуються до діяльності шкільних вчителів. Від їхнього методичного рівня і майстерності

викладання значною мірою залежить успіх педагогічної практики. Вони особистим прикладом активізують творчу самостійність студентів у виконанні завдань практики, допомагають формуванню сумлінного ставлення до роботи, відповідальності, цілеспрямованості. Саме вчитель класу надає практикантові впевненості, знижує емоційне напруження, готовий надати йому своєчасну методичну допомогу й емоційну підтримку. Згідно з дослідженням В. І. Юрченка [8], в системі „практикант-вчитель-методист” її суб’єкти виконують однакову функцію вчителя. Це відкриває можливість для функціональної взаємозаміни один одного і значно знижує ситуативну тривожність студентів під час педпрактики.

У системі ж “практикант – факультетський керівник” студент і педагог перебувають на різних рольових позиціях (викладач університету здійснює переважно контрольну-оцінну функцію). Тому його присутність на занятті нерідко істотно підвищує рівень ситуативної тривожності студента-практиканта, що несприятливо позначається на педагогічному процесі. Страх бути не на рівні часто супроводжуються скутістю та емоційною невиразністю, невпевненістю у своїх діях, “прив’язаністю” до конспекту заняття. У цій ситуації майбутній вчитель потребує особливої психологічної підтримки й допомоги від керівника педагогічної практики. Йому необхідно переорієнтуватись від своєї контрольної-оцінної функції до функції надання методичної допомоги і психологічної підтримки практиканта: усувати чинники, які спричинюють високу ситуативну тривожність у практикантів, їхнє надмірне хвилювання; вселяти їм впевненість у професійних вміннях і задатках; проявляти щирість і безумовне позитивне ставлення до них; при оцінюванні професійно-рольової поведінки практиканта акцентувати увагу на її позитивних моментах, найефективніших проявах; допомагати подолати психологічні проблеми. Допомога повинна бути індивідуальною, керівник практики повинен ставитись до кожного студента як до унікальної особистості, давати змогу практиканту висловити свою думку, отримати необхідну консультацію, допомогу або роз’яснення тієї чи іншої ситуації.

Отже, педагогічна практика, з одного боку, слугує перевіркою професійних якостей майбутнього вчителя, а з іншого – вона є найважливішим етапом формування педагогічних здібностей, їхнього прояву у самостійній педагогічній діяльності. При цьому студент-практикант проявляється у різних функціональних позиціях: організатора навчально-виховної діяльності учнів та організатора власної діяльності, зміст якої є для нього особливим предметом усвідомлення, аналізу та оцінки.

1. *Абдуллина О. А.* Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования . - М.: Просвещение, 1990.
2. *Казакова Н. В.* Організаційно-методичні засади педагогічної практики майбутніх учителів початкової школи в умовах ступеневої підготовки: Автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.04 - Київ, 2005.
3. *Кацова Л. Г.* Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики: Дис. ... канд. пед. наук:13.00.04 - Херсон, 2004.
4. *Чепиков В. Т.* Педагогическая практика: Учеб.-практ. пособие. - Мн.: Новое знание, 2004.
5. *Нагорна Г. О.* Формування у студентів педагогічних вузів професійного мислення. Автореф. Дис. ... д-ра пед. наук:13.00.01.- Київ, 1995.
6. *Линенко А. Ф.* Педагогічна діяльність і готовність до неї.- Київ, 1995.
7. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України. – Міністерство освіти України. Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту. – Вип. 1. – Київ, 1994.
8. Педагогічна практика студентів [укладачі: Д. Д. Герцюк, Т. В. Равчина, С. Б. Цюра, Х.П. Мазепа]. – Львів, 2003.
9. *Юрченко В. І.* Тривожність як прояв суперечливостей в „Я-концепції” майбутнього вчителя //Педагогіка і психологія.-1997.-№1.

THE ROLE OF TEACHING PRACTICE IN THE PROFESSIONAL PREPARATION OF THE FUTURE TEACHER

OF THE FOREIGN LANGUAGE

Yuliya Datsko

The Ivan Franko National University in L'viv

(1, Universytets'ka St., L'viv, 79000)

The article is dedicated to different aspects of students' teaching practice which plays an important role in teacher training education as it gives the opportunity for the students to utilize various teaching methods in actual classroom conditions.

Key words: teaching practice, aims, content, functions.

РОЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Юлия Дацько

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

(ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000)

Проанализирована проблема педагогической практики студентов, занимающей значительное место в формировании профессиональных качеств будущего педагога и являющейся важным звеном между овладением современными методическими технологиями преподавания иностранного языка и будущей преподавательской работой. Рассмотрены задания, содержание и функции педагогической практики. Внимание акцентировано на важности психологического фактора студенческой практики.

Ключевые слова: задание, содержание, функции, преподавательская работа, внеклассная работа, исследовательская работа.

Стаття надійшла до редколегії 18. 02. 2009

Прийнята до друку 09. 03. 2009